

FRANCZIAORSZÁGI PROT. EGYHÁZI VISZONYOK.

A francia protestans vallási társulatok gyüleasei, papi értekezletek. A Szent-Andrei isteni tiszteletek bézárása. Vernes urnak egy másik czikke a Nouvelle Revue-ben. A halottak.

Páris, 1883. május 1-én.

Szerkesztő úr!

Emberi emlékezet óta aprilis a kora minálunk a protestans különbféle társulatok évi közgyüleaseinek; ilyenek a bibliai — az evangéliumot terjesztő — a jótékony, a köznövelési stb. társulatok. Ez időben tartják a papok is értekezletüket, a melyre a vidékről sok pap jön bé Párisba, a kiknek most van idejük, hogy a husvét-ünnepek után elhagyják ekklézsiáikat.

Ezelőtt 29 évvel az emberek kellemesnek és hasznosnak találták, hogy ezeken a különböző gyüleaseken megjelenjenek, papok és világiak nézetkülönség nélkül sereglettek azokra. A papok értekezletének, például, legmélyebb és legélénkebb vitáiban soha sem szünt meg a legteljesebb udvariasság és szivélyesség uralkodni. Senki sem gondolt arra, hogy feltűnő módon kilépjék. Az, hogy kisebb, zárt külön gyüleaseket tartsanak, habár némelyek gondoltak is reá, még nem volt gyakorlatba véve. Az emberek közölték egymással tapasztalataikat, aggodalmaikat és örömeiket, kétkedéseiket és reményeiket, s igen sokszor megtörtént, hogy némelyek habozásait, nyugtalanságait, másoknak szilárd, bátorító elhatározottsága eloszlatta. Es így egymást felvilágosítva és támogatva, mindnyájon ézették, hogy valóságos életük gyarapszik, és kellemes testvéri tevékenységben nyilatkozik. Az idők nagyon megváltoztak! A nyomorult és kicsinyes pártküzdelmek üresekké tették a gyülestermeket. Átalános panasz mindenütt. „Legjobb ügyekben tartott üleseink néptelenek.“ Igaz. De ki az oka? Ki emelt korlátokat, hogy meggátolja a sokaságot a részvételben, ki kívánt őszinte, jóindulaton kívül egyebet, bárkitől is, azért, hogy részt vegyen vallási gyüleaseinkben, ki akarta, hogy az emberszeretetnek jelszava Shiboletth legyen? Ezekre mindenki megfelelt.

Annyival sajnosabb, hogy a különböző vallási testületek gyüleaseit nem igen látogatják, mert azok közül több nagyon érdekes.

Lehetetlen itt bár rövideden is beszélni azokról a vallási társulatokról, a melyek közgyűléseiket Párisban tartották. Csak arra szoritkozom, hogy alkalmilag a párisi bibliai társulatról emlékezzem meg, először mert — ha nem csalódom — mindenik között a legrégebb; s mert elnöke egy minden tekintetben kitünő ember, Báró F. Schickler, kinek az a szokása, hogy minden közgyűlés alkalmával beszédet tart, melyek az eszmék emelkedettsége, vallásos jellegük és addig nem közlött történelmi adataik által kitünők. Az érdekelttség fokozására ez évben a társulat titkára — a maradandó műveiről ismeretes tudós O. Douen ur, egy nagyon érdekes tanulmányt olvasott fel a bibliának egy fordításáról, melyet a párisi papok s a mi különös, egy ismeretes katolikusnak, Richard Simonnak közremunkálásával, néhány évvel a Nantesi edictum visszavonása előtt megkezdettek. Ezt a fordítást épen akkor akarták kinyomtatni, midőn a Nantesi edictum visszavonása meghusította a papok munkáját s az egész serget szétszórta.

Még felemlitem a protestans jótékony-egylet gyűlését; ez egylet megalapítása a fájlalt ifj. Coquerel Athanasius műve, a ki maga köré gyűjtötte hiveit, egy jótékony egyesületté. Ez a társulat lassanként meggyarapodott és egy árvaházat alapított, mely A. Coquerel nevet visel. Ennek a társulatnak aprilis 12-én tartott közgyűlésén nagy érdeklődéssel hallgattak egy szellemes és jól szerkesztett tanulmányt Theodorus Beza költészetéről tanár Viguieről.

Van egy más társulat, mely igen népes és rokonszenves közönséget szokott összegyűjteni közgyűléseire. Ez a francia protestans történelmi társulat — az idén nem aprilisben tartotta közgyűlését, hanem elhalasztotta octoberre; helyéül kijelelte a Cevennes-eket, a 16. és 17. száz vallási küzdelmeinek e nagyszerű szinpadát. Nem tudom eléggé ajánlani azoknak az idegen protestansoknak, kik Párisba jönnek, hogy ennek a társulatnak a könyvtárát (Vendome tér 16. szám.) meglátogassák. Valóságos kincstár ez, a francia nyelvű protestantismus mindenféle okmányaiból a 16. száztól napjainkig.

A miként fennebb mondtam, a papi értekezletek Párisba szoktak tartatni, akkor, midőn a vallási társulatok közgyűléseiket tartják. A papi értekezletek rendszeren délelőtt tartatnak, a vallási társulatok gyűlései estve. A papi értekezleteken, melyek korábban népesek voltak, most csak nagyon kevés pap jelenik meg, világi mondhatni senki. A szabadelvű papok nem meunek oda, abból az egyszerű okból, mert a zsinat tartása óta, minden megjelenőt kötelezni akartak egy jelszóra, az 1872-ben megszavazott confessiora. Ezért az értekez-

letnek csak másodrendü érdeke van, mert nincs benne ellenzéki vita. A reformatus értekezletek általános elnevezést vettek fel; nem tudom miért, hisz a szabadelvüek nem vesznek benne részt, legfeljebb ezért használhatja e czimet, mert a szabadelvü ekklézsiák papjainak joguk van megjelenni. Mindenesetre, a reformatus értekezlet ez évben oly érdekes volt, a milyen ezelőtt soha sem.

A kitüzött tárgyak egyike volt: „az irások inspiratioja“. Előadó egy synodusi pap volt, tehát egy olyan pap, a ki aláírta volt azt a hitcikkelyt, mely a tagokra az irások teljes inspiratiojáról való hitet kötelezővé teszi. Az előadás érdekessége abban állott, hogy az előadó nem habozott elítélni e theopneustiát, úgy, a hogy azt az orthodoxia eddig fentartotta, kimondotta egész nyíltsággal, hogy ezt a felfogást nem lehet megengedni s azt tényekkel is bizonyította. Mitán a teljes inspiratio ily módon el lett ítélve, magától értetik, hogy az előadó a vonatkozó canon dogmatikai értéket, ha nem is semminek, de mindenesetre nagyon csekélynek nyilvánította. Eladását azzal zárta bé, miszerént elfogadta azt a tételt, melyet a szabadelvüek már régóta megállítottak, hogy az Isten igéje a szentírásban van, de a biblia nem mind Isten igéje. A nélkül, hogy nagyobb jelentőséget tulajdonítanak ez előadásnak, mint a minő megilleti, el kell ismernünk, hogy azaz idők egyik jele. De az teszi az ügyet kiválóan érdekessé, hogy mindazok a szónokok, a kik a vitában részt vettek, egynek kivételével, mindnyájan elfogadták annak általános tétéleit, azaz, a régi theopneustia egyenes és határozott elvetését. És e szónokok közül néhány nagyon ismeretes a protestantismusban. Ha az orthodoxok logikusok volnának, természetes következtetéseket kellene levonniok azokból az elvekből, a melyeket nyilvánosan felállítottak. Egyházi szempontból az első következtetés lenne, hogy a szabadelvü papokat ne zárják ki a hivatalos szószékekből; de ez igenis nagy követelés lenne irányokba. Dogmatikus körök még nem terjed eddig. Bé kell várunk, mig az idő megteszi a maga munkáját. Ne feledjük, hogy midőn az orthodoxia épületén valamely kő kimozdul a helyéből, előbb-utóbb legurul onnan. A most megmozgatott kő nem a kisebbek közül való. Az áprilisben tartott papi értekezlet azon tagjai közt, kik a teljes inspiratiót elvetették, még a szabadelvüek közt is csak fokozati különbség van a szakadást illetőleg, mert ez szakadás kérdése. Ez egyszersmind azt is bizonyítja, hogy az orthodoxok alkalmazkodhatnak ugyan a mult idők eszméihez, de még is haladnak, a haladás viszi őket, bár akaratok ellen, de mégis viszi. Követik a szabadelvüeket, bár távolról, de követik. A mai orthodoxia nagyon

messze áll attól az orthodoxyától, mely ezelőtt 29—30 évvel uralkodott. A helyett, hogy türelmetlenek és dacosok legyenek a szabadelvűekkel szembe, az orthodoxok köszönettel tartoznak azoknak, hogy útát törtek nekik, melyről nagy akadályokat kellett elhárítani terhes és lelkiismeretes munkával. Ha a szabadelvűség csak az útát egyengette volna a szent könyvek történelmi értékének helyesebb, emelkedettebb és szentebb megértéséhez, már az által is szép dolgot cselekedett; de éppen ez által még többet, még jobbat művelt; megtisztította és felemelte a vallásos érzést, az embert erkölcsösebbé tette az által, hogy a személyes felelősség elvéről terjedelmesebb, mélyebb fogalmat adott.

A Lutheranus papi értekezlet, mely a református egyházé után tartatott, semmi kiválót sem tüntetett fel. A szabadelvű és orthodox irány közti ellentét a lutheranusoknál nincs annyira kifejlődve, mint a reformátusoknál, vagy legalább csak bizonyos egyes esetekben nyilvánul. Nem azért, mintha lutheránus testvéreink között is ne lennének a tekintélynek hajthatatlan hívei, kik mind azt elítélik, a mi szűk értelmi körökön kívül esik, de mivel kevesebben vannak, mint a reformátusok, azért papi értekezleteik csendesek. A tárgyalt kérdések közt legérdekesebb volt Luther születése százados évfordulásának megünneplése.¹⁾ Elhatározták, hogy ez ügyben egyetértenek a Montbelliardi egyházzal, hogy a XVI. százban a vallási szabadság nagy előmozdítójának ünnepét megüljék. Az e tárgyban hozott határozatok legjobbika az, hogy a reformációról egy népszerű füzetet nyomtatnak, s azt feles számban kiosztják.

A Szent-Andréi terem, a melyben a szabadelvű protestansok isteni tiszteletöket tartották, azután, hogy a Párisi consistorium minden hivatalos templomból kizárta őket, felhagyatott. Az utolsó predikációt A. Dide pap tartotta ott husvét első napján. Ezt a helyiséget 1870-ben január 30-án iktatták fel isteni tiszteletek tartására; az ifj. Coquerel beszélt, a ki előtt az akkor hatalmas orthodoxok Párisban minden szószéket elzártak. A terem tizenhárom évig találkozási helye volt a szabadelvű protestansoknak, a kik Páris minden részéből oda gyültek, hogy oly papokat hallgassanak, kik hitöket és reményeiket osztják. A franciaországi szabadelvű papok rendre vol-

¹⁾ A párisi theologiai fakultás is elhatározta, hogy Luther születési évfordulóját megüli november 8-án; Menégoz tanár, a ki a megnyitó előadást fogja tartani, erről a tárgyról fog beszélni: Luther theológiájának szelleméről.

tak alkalmazva a Szent-Andréi egyházban. Bizonyos napokon a terem igen kicsiny volt arra, hogy befogadja mindazokat, a kik oly papokat vágytak hallgatni, mint Coquerel, Fontanès és Dide ur. A Szent-Andréi rendes pap a Coquerel halála után Dide volt, kinek prédicatioit nagyon szerették sajtászerüségéért.

Bajos dolog lenne teljesen megismertetni ezeket a predicatiokat azokkal, a kik nem hallották. Semmiben sem hasonlítottak a rendes predicatiokhoz. Dide mindig rögtönözve tartott beszédeit a körülményekből, napi eseményekből, egyházi politikai tényekből, vagy kiváló társadalmi jelenségekből vette, s ezekből a konkrét elemekből bámulatos módon feltüntette mindenkinek kötelességeit, melyeket a Krisztus szelleme által felvilágosodott lelkiismeret előír. Ezeket oly nyomos logikával fejtegette és oly élénkséggel adta elő, hogy hallgatóit megkapta és mindvégig lekötve tartotta. Dide ur különben régi, Franciaországban jól ismert conferencier; az ország nagyobb városaiban tartott felolvasásokat. És mivel az állam és egyház különválásának határozott híve, nem fogadta el, hogy oly egyházban legyen pap, a melyben az állam fizeti a papot. A Szent-Andréi terem bezárása óta nem folytatja a papi hivatalt. A bizottmány meleg köszönetének kifejezésével vett tőle búcsút.

Mióta az oratorai templom ismét megnyílt a szabadelvűek előtt, a Szent-Andréi isteni tisztelet fentartása nem volt indokolt. Jól tették, hogy ezt a gyülestermet elhagyták, a mely különben is nagyon sokba került. Egyébaránt mindazok szívében, kiknek az épülésre hosszasan más templomuk nem volt, a Szent-Andréi épület kellemes s egyszersmind bús emlékeket hagy hátra; kellemest, mert vallási szabadságuknak menhelyül szolgált; búsat, mert heves küzdelmeknek és égető igazságtalanságnak korát juttatja eszökbe.

Vernes Móricz nem tudta szó nélkül hagyni azt a sok bírálót, melylyel mindenfelől megtámadták a theologiai fakultás megnyitására tartott előadásáért. A Nouvelle Revue 1. áprilisi számában kísérlette meg eszméi megmagyarázását. Súlyosbitotta hibáit a helyett, hogy igazolta volna. Sajnálni lehet, hogy cikke írása közben nem jutott eszébe Pascal e mondása: „az én gyületem!” mert akkor megkimélhette volna hallgatóit attól a kellemetlenségtől, melyet ezek érzettek, mikor olvasták. Nem megengedhető, hogy valaki magas talapzatra helyezkedjék s magának gazdagon tömjénezen. Cikke első részében támadást intéz Pressensé ellen, utolsó jeles munkája, „Les origines“ megjelenése alkalmából; a második rész-

ben ismét kiadja megnyitó előadását, ismét kiemelvén materializmusát és megkoszoruzván skepticismussát. Mindezt hamis elvekre alapította s még hamisabb okoskodással vitatta, s oly elbizakodottsággal állította, mely semmiről sem kételkedik. Ezért Pressensé néhány sorban felelt neki a *Revue Chrétienne* április 10-ki számában, feletét így végezte be: „Ezek után Vernes bámul, hogy az egyház nem fogadta rokonszenzettel apostolkodását. Ha az apostolságra elégséges volna, hogy az ember bátran állítson valamit, megkapná e czímet, de erre egyéb kell.“

Április hónapban sok olyan ember halt meg, kik Franciaországban, sőt azonkívül is mint ujság- vagy regényírók nagyon ismeretesek voltak. Csak kettőt akarok idézni azok közül, kiknek mindenike különböző módon nagy hirben állott még Franciaországon kívül is. Az első egy ujságíró, a ki nagyon elhíresedett, Veillot Lajos a *L'Univers* napilap főszerkesztője 40 év óta. A bigott clerikalizmus a maga durva erőszakoskodásával egészen meg volt benne csontosodva. Ennek az embernek rengeteg vagyona volt. Csekély származásu, minden tanultság nélküli ember létére 40 évig kormányozta a francia katholicizmust, orruknál fogva vezetvén a magas és alsó papságot, s keményen ostorozván mindazokat, a kik merészkedtek másképen vélekedni, mint ő; tanu erre Dupanloup püspök. A papok, püspökök, cardinalisok, maga IX. Pius az ő keze alatt *servum pecus* lett. Bámulatos könnyűséggel írt. Irálya nem szabatossága által tündöklött, de oly vakmerőséggel birt, mely nem retten vissza semmi képtől, semmi kifejezéstől, bármennyire sértse is ellenfelét. Mielőtt olyan vallási író lett volna, a milyennek ismertük Veillot-t, ledér költeményeket és meglehetősen sikamos regényeket írt, s első iratai pajzán nyelvét és szellemét a vallási politikában is megtartotta. XIII. Leonak pápává lételével sokat veszített befolyásából. A katholicizmusban a legjobbak már régóta át kezdték látni, hogy megnyit árt az egyháznak nemcsak a mód által, melylyel védelmezi, hanem azon képtelen dogmák által is, melyek elfogadására oly hatalmasan befolyt. Dühös, hajthatatlan, durva harczoza lett annak a három újdonságnak, melyeket nagyobbára neki sikerült hitcikkelyek alakjában a katolikus öntudatra reá erőszakolni, ilyenek: a szeplőtelen fogantatás, a Lourdesi megjelenés, a pápai csalhatatlanság. Veillot Lajosnak több munkája maradt, értéktelenek s már feledésbe is mentek. Scherer, a ki napjainkban egyike a legjobb kritikusoknak, azt mondotta Veillot munkáiról, hogy egyetlen eszme sincs bennök.

A másíknak, a kiról beszélni akarok, egészen más hirneve volt. Ez Sandeau Gyula, igen kedves író, a francia akadémia tagja, a ki kellemes, finom regényeket és szindarabokat írt, melyek erkölcsi irányukért becsültetnek.

Saját munkáin kívül egy más körülmény is befolyt arra, hogy neve az utókor emlékében éljen. Neve elválhatatlanul összszeforrott egy hirneves író nevével, George Sand aszszonyéval. A dolog így történt: Sandeau fiatal korában szoros viszonyba jött George Sanddal, kit tulajdonképen Dudevant bárónőnek hívtak, együtt két regényt is írtak. Barátságuk megkezdvén hűlni, elváltak egymástól. Dudevant aszszony azután kiadta számtalan munkáját, melyekkel irodalmi hirnevét megalapította; de adoptálta a Sandeau nevének felét: Sand. Ezt a nevet örökre megtartotta s híressé tette. Igazam volt, midőn azt mondtam, hogy a George Sand dicsősége sokat tett arra, hogy Sandeau neve és munkái felujuljanak.

CHARRUAUD DEZSŐ.

K Ö L T E M É N Y E K.

A munkás dala.

Más hadd szégyelje rongyait,	S ha élvezem a földi jót,
Én tisztán hordozom.	A másnak kenyerét:
Más simogassa bársonyát,	Lelkem kibontja szárnyait
Én nem sohajtozom.	S dalolva száll feléd;
A tisztos munka megtanít:	Feléd kit áld, hirdet napod
Mily kincs egy jó izom,	Kelése, alkonya;
S darabka száraz kenyerem	S atyának sejt a kis madár
Jól izlik, jól bizon.	S a mezők liljoma.

Jékey Aladár.

Bizalom Istenben.

Leteszem a könyvet,	Künn vad zivatar dúl . . .
Fáradt testem, lelkem:	Szeretteim itt benn
Üdülést az álom	Édes nyugalommal
Karjain kell lelnem.	Pihennek csendesen.

Hadd dúljon a vihar! . . .
 Mi attól nem félünk;
 Ki annak parancsol:
 Őrködik felettünk . . .

Rédiger Géza.